

GASPAR DE PORTOLÀ:

L'empremta de Lleida en terres americanes

Text: Marta Puigarnau Fotos: Ajuntaments, Arxiu Ferran Boneu, Edith Petroni, Toni Prim, Francesc Tur, Marisa Vernet

Quatre de les localitats que històricament han reivindicat ser el poble natal de Gaspar de Portolà: Balaguer (amb la casa a la plaça Mercadal), Arties (casa dels Portolà on ara hi ha el Parador), Àger i Castellnou de Montsec.

“(...) hem d’estar agraïts a aquest Cavaller catòlic i discret jutge, que amb la seva compassió hagi alleugerit els nostres sofriments (...) El governador no només ens va tractar amb tota cortesia com el Rei ordenava sinó que ens va aprovisionar amb tot el necessari per al viatge (...) lamentant que la seva posició li obligués a dur a terme l’ordre d’expulsió”.

Amb aquests mots descriu el pare Ducrue, cronista de la Companyia jesuïta, de quina manera el capità de Dragons del Regiment “España”, Gaspar de Portolà, va dur a terme la missió encomanada d’arrestar i deportar els jesuïtes de les missions de l’Alta Califòrnia per tal de lliurar-les a franciscans i dominics.

Paraules que corroboren les reiterades mostres d’estima i respecte sincer cap a Portolà per part de subordinats i companys. De fet, les cròniques revelen que aquest explorador i militar va donar en tot moment exemple de disciplina i d’autoritat demostrant sempre que el seu comandament no era d’un absolutisme despòtic, atès que participava com tots els seus homes en les mateixes penes i privacions. Les cròniques s’adrecen a ell amb respecte i consideració anomenant-lo “el nostre comandant” i mostrant cap a ell la consideració i l’afecte que la seva categoria humana i els seus trets personals li van comportar. Amb tot, la fulla de serveis militars de Gaspar de Portolà i de Rovira no suma brillants accions guerreres ni mencions heroïques en el seu comportament professional. Més aviat recorda la història d’un de tants nobles catalans en fidel i abnegat servei al Rei i a Espanya. De fet, la formació castrense i el concepte estricte

de l’honor i l’obligació van perfilar la personalitat de Gaspar de Portolà i de Rovira, nascut a la casa que els Portolà que tenien a la plaça Mercadal el 1717. Era fill de Francesc de Portolà i de Subirà, baró de Castellnou de Montsec, del llinatge dels Portolà, que disposaven de possessions a Àger, Balaguer i Arties (Val d’Aran).

Quan tenia 17 anys, el 1734, fou nomenat alferes de Dragons del Regiment de Villaviciosa. Durant la guerra de successió d’Àustria, prengué part en les campanyes d’Itàlia i el 1749 s’incorporà al Regiment de Numància, amb el grau de tinent de Dragons i Granaders. Lluità a

La família Portolà va viure fa més de 250 anys al que ara és el Parador d'Arties. Allà es pot contemplar una estàtua exterior de l'explorador i una petita capella amb un preciós retaule policromat dedicat a Sant Antoni on hi ha esculpit l'escut d'armes familiar.

la guerra dels Set Anys i també participà en la campanya militar de Portugal fins que el 1764 fou ascendit a capità de Dragons del regiment "Espanya" del Virregnat de Nova Espanya (Mèxic).

El 1767 fou enviat a la Baixa Califòrnia i investit governador polític i militar d'aquell territori. Les seves dots d'administrador i de bon capità fan que encapçalí l'expedició el 1768 a l'Alta Califòrnia per expulsar els jesuïtes, frenar l'avançament rus i britànic i organitzar una expedició cap al nord per trobar Monterrey.

Tenint en compte que la descoberta i la colonització de l'Alta Califòrnia tenen lloc quan l'expansió d'Espanya havia iniciat ja la seva decadència, podria dir-se que és la darrera empresa portada a terme per Espanya a Amèrica, i per tant podem considerar Gaspar de Portolà com el darrer conqueridor.

L'objectiu no era altre que el d'establir colònies en aquell indret, específicament a San Diego i

Conjunt escultòric encapçalat per Portolà, que representa els participants en l'expedició a Califòrnia el 1769 (és situat al passeig de Ronda de Lleida, intersecció amb el carrer Cardenal Cisneros). A la dreta, església de Sant Pere Apòstol on suposadament descansen les restes de Gaspar de Portolà.

Monterrey. L'expedició, en la qual hi havia a més de soldats, colons i missioners com el Pare Joan Crespí, va marxar el gener del 1769 amb les naus San Carlos i San Antonio. A primers de juliol van arribar a San Diego, el 2 d'agost a Los Ángeles, el 19 a Santa Bàrbara, a San Simeón el 13 de setembre i a San Francisco el 31 d'octubre. Amb motiu de l'arribada a San Diego i amb la seva parquedat habitual, Portolà explica en el seu diari: *"En aquest dia es va arribar a San Diego, donant gràcies a Déu, de no haver perdut ni un home amb tants treballs i necessitats que s'han passat, sense tenir més socors humà que veient-nos en l'extrema necessitat de matar mules per al nostre precís manteniment"*.

La presa de possessió de Monterrey va ser finalment assolida en una expedició posterior el 24 de maig de 1770, acompanyat aquesta vegada pel Pare Juníper Serra, amb qui va travar una sòlida amistat.

Un cop finalitzada amb èxit la tasca encomanada, Portolà va lliurar el càrrec de governador a Pedro Fages, nascut a Guissona,

i va deixar enrere Califòrnia per sempre més. Com a recompensa per haver annexionat l'Alta Califòrnia al Virregnat de Nova Espanya, el 1776 Portolà va ser distingit amb el rang de tinent coronel de Dragons "Espanya" i

fins al 1785 va ocupar el càrrec de governador de Puebla, data en què demana el trasllat al Regiment de Numància, a Barcelona, atesa la seva malmesa salut com a conseqüència de la seva estada en terres americanes.

SABIES QUÈ...

– El descobriment de Califòrnia és un dels fets històrics menys coneguts de tota la conquesta d'Amèrica, si bé en aquest indret tothom venera i lloa Gaspar de Portolà. Hotels, teatres, clubs i fins i tot marques de productes comercials porten el seu nom. Cada any se celebra a Califòrnia el Festival Portolà, en el decurs del qual es reconstrueix el seguici de la seva famosa "marxa". Un centenar de genets, vestits com fa més de 200 anys ho feien Portolà i els Voluntaris Catalans que l'acompanyaren, recorre fidelment el seu itinerari tot al llarg del Camino Real, des de la badia de San Diego al port de San Francisco.

– L'Associació d'Amics de Gaspar de Portolà estudia la restauració de la casa dels Portolà a Àger amb l'objectiu d'impulsar el turisme cultural d'aquesta vila.

Gaspar de Portolà, que havia viscut solter i allunyat de la seva família, sent en els seus darrers anys de vida la necessitat d'apropar-se un altre cop a la seva terra i estar amb els seus per gaudir del descans dels últims dies de vida. Així doncs, havent quedat lliure el càrrec de tinent de rei de la plaça i castells de la ciutat de Lleida, Portolà la demana i li és concedida pel rei Carles IV el 7 de febrer de 1786. Al poc temps, cau malalt i decideix atorgar testament en un document que reflecteix la grandesa d'ànim d'aquest lleidatà il·lustre, del seu concepte de l'honor, de la seva estima cap a les Terres de Lleida i del gran afecte envers les persones més necessitades, atès que va llegar tota la seva fortuna de 300.000 reals a la ciutat *"d'acord els sembli convenient aplicant en destinacions pies o convenients a la utilitat pública que*

A Pacífica (Califòrnia) es va erigir l'any 1988 l'estàtua que Subirach va crear per commemorar el 200 aniversari de la mort de Gaspar de Portolà. A la foto superior es pot veure el recentment desaparegut Dr. Ferran Boneu (segon per la dreta), entre diverses autoritats catalanes. A la imatge de la dreta, quadre de Portolà vestit de militar, al Parador d'Artes.

sigui del seu grat”. Amb els seus béns es va disposar construir finalment un hospici d'orfes, avui seu de la Diputació de Lleida. Al final d'aquesta curta malaltia, Portolà, el darrer conqueridor d'Amèrica que va dur l'empremta de Lleida a terres americanes, va morir a la seva residència de Lleida el dia 10 d'octubre de 1786 i va ser enterrat a l'església de Sant Francesc, avui de Sant Pere.

Després de més de dos segles de la seva mort, la figura de Portolà resta ben viva tant

al continent americà com a casa nostra. En aquest sentit, l'Associació d'Amics de Gaspar de Portolà, de la qual és portaveu l'actual Baró de l'Albi, Carles de Montoliu, vetlla per mantenir el llegat històric d'aquest conqueridor lleidatà i difondre i potenciar els vincles entre Catalunya i Califòrnia. És així que l'entitat va celebrar en el seu dia el 200 aniversari de la declaració de l'Alta Califòrnia com a domini de la corona en nom del rei Carles III i, més recentment, ha promogut l'agermanament entre Barcelona

i San Francisco, una relació en la qual s'uneixen interessos culturals, econòmics i científics. Per la seva banda, Lleida està agermanada amb la ciutat de Monterrey, que va ser la capital de Califòrnia fins que aquest territori passà a dependre dels Estats Units d'Amèrica.

D'INTERÈS

Associació Amics Gaspar de Portolà
Tel. 973 40 20 45 Fax: 973 40 07 35
president@amicsgaspardeportola.org

FERRAN BONEU COMPANYS IN MEMORIAM

Vaig tenir el plaer de conèixer el Dr. Ferran Boneu dues setmanes abans del seu traspàs. Em va rebre al seu domicili, on, fent un esforç encomiable a causa de les seves limitacions en qüestió de mobilitat, m'havia preparat nombrosos material gràfic per publicar en aquest article. Envoltats de llibres per tot arreu i amb Portolà omnipresent a cada racó d'aquelles prestatgeries, el Dr. Boneu em va explicar per què un metge un bon dia es va enamorar de Gaspar de Portolà i el va captivar per sempre. “Sóc de Balaguer –em va dir–, de les mateixes

arrels que aquest personatge fascinant. Volia saber d'ell, d'aquella figura oblidada per tothom. I vaig començar a investigar: hemeroteques, llibres, viatges...”.

El Dr. Boneu ens ha deixat i amb la seva desaparició Gaspar de Portolà ha quedat orfe d'un dels més grans estudiosos i divulgadors de la seva figura. Però també nosaltres ens quedem un xic orfes i buits, perquè amb ell hem perdut molta informació més sobre aquest explorador, aventurer i conqueridor, la qual ens estava reservant per publicar en un altre llibre. “Dr. Boneu, voldria reproduir el testament

de Portolà a la revista, però no sé on el puc trobar”, li vaig dir. “El tinc jo –em va contestar–, però cada cosa al seu temps.” El temps, aquella paraula que ens persegueix cada dia i que en un moment deixa de tenir cap mena d'importància. El temps, aquell que li ha faltat al Dr. Boneu per acabar de descobrir la seva gran obra, la de Gaspar de Portolà.

Aventurer, explorador i conqueridor.
Gràcies, Dr. Boneu.

Sílvia Solano
Coordinadora revista Ara Lleida

GASPAR DE PORTOLÀ: la huella de Lleida en tierras americanas

La formación castrense y el concepto estricto del honor y la obligación perfilaron la personalidad de Gaspar de Portolà i de Rovira, nacido en la casa que los Portolà tenían en la plaza Mercadal en 1717. Era hijo de Francesc de Portolà i de Subirà, barón de Castellnou de Montsec, del linaje de los Portolà, que tenían posesiones en Àger, Balaguer y Artes.

Cuando tenía 17 años, en 1734, fue nombrado alférez de Dragones del Regimiento de Villaviciosa. Durante la guerra de sucesión de Austria, tomó parte en las campañas de Italia y en 1749 se incorporó al Regimiento de Numancia, con el grado de teniente de Dragones y Granaderos. Luchó en la guerra de los Siete Años y también participó en la campaña militar de Portugal hasta que en 1764 fue ascendido a capitán de Dragones del regimiento "España" del Virreinato de Nueva España (México). En 1767 fue enviado a la Baja California e investido gobernador político y militar de aquel territorio. Sus dotes de administrador y de buen capitán hacen que encabece la expedición en 1768 a la Alta California para

expulsar a los jesuitas, frenar el avance ruso y británico y organizar una expedición hacia el norte para encontrar Monterrey. De hecho, se puede considerar Gaspar de Portolà como el último conquistador español.

El objetivo no era otro que el de establecer colonias en aquel lugar. A primeros de julio de 1769 la expedición llegó a San Diego, el 2 de agosto a Los Ángeles, el 19 a Santa Bárbara, a San Simeón el 13 de septiembre y a San Francisco el 31 de octubre. La toma de posesión de Monterrey fue finalmente conseguida en una expedición posterior el 24 de mayo de 1770.

Una vez finalizada con éxito la labor, Portolà entregó el cargo de gobernador a Pedro Fages, nacido en Guissona, y dejó atrás California para siempre jamás. Como recompensa por haber anexionado la Alta California al Virreinato de Nueva España, en 1776 Portolà fue distinguido con el rango de teniente coronel de Dragones "España" y hasta 1785 ocupó

el cargo de gobernador de Puebla, fecha en la que pide el traslado al Regimiento de Numancia, en Barcelona.

Gaspar de Portolà siente en sus últimos años de vida la necesidad de acercarse otra vez a su tierra y estar con los suyos para disfrutar del descanso de los postreros días de vida. Así pues, habiendo quedado libre el cargo de teniente de rey de la plaza y castillos de la ciudad de Lleida, Portolà la pide y le es concedida por el rey Carlos IV el 7 de febrero de 1786. Al poco tiempo, cae enfermo y decide legar toda su fortuna de 300.000 reales a la ciudad de Lleida. Con sus bienes se construyó un hospicio de huérfanos, hoy sede de la Diputación de Lleida.

Al final de esta corta enfermedad Portolà, el último conquistador de América que llevó la huella de Lleida a tierras americanas, murió en su residencia de Lleida el día 10 de octubre de 1786 y fue enterrado en la iglesia de Sant Francesc, hoy de Sant Pere.

GASPAR DE PORTOLÀ: the mark of Lleida in the lands of America

Gaspar de Portolà i de Rovira was born in 1717 in a house owned by the Portolà family which was located in the Plaça Mercadal in Balaguer. In 1734, at the age of just 17, Gaspar was made Second Lieutenant of the Dragoons in the Villaviciosa Regiment. During the War of the Austrian Succession, he took part in the Italian campaigns and in 1749 he joined the Numancia Regiment, with the rank of Lieutenant of the Dragoons and Grenadiers. He fought in the Seven Years War and also participated in the military campaign in Portugal until 1764, when he was promoted to Captain of the Dragoons in the "España" Regiment

of the Viceroyalty of New Spain (Mexico). In 1767, he was sent to Baja California where he was made political and military governor of the territory. In 1768, his skills as both an administrator and a captain led him to head an expedition to Alta California to expel the Jesuits, hold off Russian and British advances and organise an expedition towards the north, where he found and took control of Monterrey, in 1770.

In recompense for having annexed Alta California for the Viceroyalty of New Spain, in 1776, Portolà was given the rank of Lieutenant

Colonel of the "España" Dragoons and until 1785 he held the position of Governor of Puebla. It was also in this year that he requested a transfer to the Numancia Regiment, which was based in Barcelona. In 1786, he was made King's Lieutenant of the square and castles of the city of Lleida. Portolà, the last "conquistador" of America, who had carried the mark of Lleida to the lands of America, died at his residence in Lleida on 10th October 1786 and was buried in the church of Saint Francis, which is known the church of Saint Peter.

GASPAR DE PORTOLÀ: la trace de Lleida en Amérique

Gaspar de Portolà i de Rovira naquit dans la maison de famille des Portolà, sur la place Mercadal, en 1717. Lorsqu'il eut 17 ans, en 1734, il fut nommé Sous-lieutenant de Dragons du Régiment de Villaviciosa. Pendant la guerre de succession en Autriche, il prit part aux campagnes d'Italie et en 1749 il s'incorpora au Régiment de Numancia, avec le grade de Lieutenant de Dragons et Grenadiers. Il prit part à la guerre des Sept Ans et participa également à la campagne militaire du Portugal jusqu'à ce qu'en 1764 il fut promu Capitaine de Dragons du régiment "España" de la

Vice-royauté de Nueva España (Mexique). En 1767 il fut envoyé en Basse Californie et fut investi gouverneur politique et militaire de ce territoire. Ses capacités d'administrateur et de bon capitaine le menèrent à diriger l'expédition de 1768 en Haute Californie pour expulser les jésuites, freiner l'avancée russe et britannique et à organiser une expédition vers le nord pour arriver jusqu'à Monterrey, où il prit possession en 1770.

En tant que récompense pour avoir annexé la Haute Californie à la Vice-royauté de Nueva

España, en 1776 Portolà reçut la distinction de Lieutenant Colonel de Dragons "España" et jusqu'en 1785 il occupa le poste de gouverneur de Puebla, date à laquelle il demanda le transfert au Régiment de Numancia, à Barcelone. En 1786 il fut nommé Lieutenant du Roi de la place et des châteaux de la ville de Lleida. Portolà, le dernier conquistador d'Amérique qui porta l'empreinte de Lleida en terres américaines, mourut dans son domicile de Lleida le 10 octobre 1786 et fut enterré à l'église de Sant Francesc, devenue de Sant Pere.